

# Nevidni delavci sveta kot avtonomni prostor organiziranja migrantskih delavcev

## Državljanstvo in produkcija različnih pravnih in političnih statusov v Republiki Sloveniji

Državljanstvo je razmerje med posameznikom in državo, v katerem posameznik spoštuje zakone države, v zameno pa od nje dobiva določene pravice in privilegije. V najširšem pomenu se opredeljuje kot legalno razmerje med posameznikom in državno skupnostjo. To pomeni, da je državljanstvo nujno povezano z nacionalno državo in da ima samo pripadnik določene nacije pravico do njega. V takšnem hierarhično organiziranem sistemu imajo državljani nacionalnih držav večje pravice in svoboščine, medtem ko je drugim dodeljen manjši obseg pravic, ki izhajajo iz statusa, ki ga imajo (migrantski delavec, tuji študent, nezakoniti priseljenc itn.). Državljanstvo ustvarja disciplinski in nadzorni mehanizem, ki prebivalstvo deli na državljane in nedržavljanke, izključene iz državljanskih ter iz socialnih in političnih pravic, ki iz njih izhajajo.

Kako lahko tujec pridobi državljanstvo, posledično pa tudi enakopravnost z drugimi državljani, lahko vidimo na primeru Republike Slovenije. Slovensko državljanstvo se lahko pridobi na več načinov: po rodu (pogoj za pridobitev državljanstva po rodu je, da sta ob rojstvu otroka oče in mati državljana Republike Slovenije, ali pa da je ob njegovem rojstvu eden od staršev državljan Republike Slovenije in če je ob njegovem rojstvu eden od staršev državljan Republike Slovenije, drugi pa je neznan, otrok pa je rojen v tujini), z rojstvom na območju Republike Slovenije, z naturalizacijo, to je s sprejemom v državljanstvo na podlagi prošnje, in po mednarodni pogodbi. Primer tega je migrant, čigar starši ali eden od njih nimajo slovenskega državljanstva in ni rojen na območju Republike Slovenije, ki lahko zaprosi za državljanstvo le na podlagi naturalizacije. Ta postopek je zapleten in lahko traja več let. Migrant mora, da bi imel pravico za pridobitev slovenskega državljanstva, izpolnjevati vrsto pogojev, med drugim mora živeti v Sloveniji najmanj 10 let, od tega zadnjih pet let pred vložitvijo prošnje neprekinjeno, pri čemer mora imeti urejen status tujca (Ur. list RS, št. 24/07).

Delavski migrant mora za pridobitev državljanstva čakati deset let, ves ta čas pa je ujet med različnimi statusi, ki jih ustvarja migracijska politika Republike Slovenije: sezonski delavec, ilegalni migrant, migrant z začasnim prebivanjem, migrant brez delovnega dovoljenja itn. Takšni

procesu ustvarjajo hierarhizacijo pravic ter tudi pravnih in političnih statusov: »Državljanstvo kot oblika vključevanja in izključevanja je danes ključni mehanizem razporejanja svetovnih populacij znotraj heterogenega globalnega prostora kapitalizma [...]«, pri čemer deluje na »[...] podlagi fleksibilne, premikajoče se meje med bolj ali manj avtoritarnimi prostori proizvodnje, ki jih določa večja ali manjša izključenost iz formalnega državljanstva« (Kurnik, 2009: 61).

Danes meje prvič v zgodovini ne zamejujejo le držav, temveč posegajo globoko v notranjost evropskega ozemlja. Takšne meje niso več fiksne, niso vidne, vendar so povsod, postale so zelo močan sistem omejitev, so »[...] postale mobilne, vendar niso prenehale proizvajati fiksnih mehanizmov zaprtja, postajajo 'deteritorializirane', ne da bi prenehale investirati v posamezne prostore« (Mezzadra, 2007).

Kontinuirana produkcija različnih političnih in pravnih statusov omogoča hipereksploatacijo in usmerjanje migrantov v prekerne oblike dela, kje se zaposlujejo v tako imenovanih deficitarnih poklicih. Republika Slovenija poceni delovno silo črpa iz držav nekdanje Jugoslavije, predvsem Bosne in Hercegovine. Delavci so podplačani, pa tudi neplačani, možnosti poškodbe na delu so velike.

Ker migranti z Zahodnega Balkana<sup>1</sup> ne privolijo v vsakdanje izkoriščanje in sistemsko diskriminacijo, so sprejeli odločitev in se začeli politično združevati in delovati. Samoorganizirali so se v avtonomno delavsko gibanje, imenovano Nevidni delavci sveta (*Invisible Workers of the World*, v nadaljevanju besedila IWW).<sup>2</sup> Gibanje IWW je avtonomna pobuda migrantskih delavcev v Sloveniji, ki se zavzema za enakopravnost migrantskih delavcev in izboljšanje njihovih delovnih in življenjskih razmer. Aktivisti gibanja IWW ne sprejemajo delitve prebivalcev Evropske unije in Republike Slovenije na državljane in nedržavljanke, ampak trdijo, da: »Migracijska politika Evropske unije in tudi Slovenije vodi v apartheid, saj proizvaja trajno inferiorizirane populacije in lateralne prostore proizvodnje, v katerih delajo državljani držav, ki niso članice EU. Ta politika pogloblja obstoječe globalne hierarhije in etnicizira hierarhije v družbeni delitvi dela.« (Nevidni delavci sveta, 2008a) Takšno gibanje destabilizira oblike državljanstva, ki so vezane na nacionalno državo, in s svojimi praksami išče nove koncepte in oblike državljanstva oz. političnih in socialnih svoboščin. IWW s svojim delovanjem vpliva na delovanje omejevalne migracijske politike, njeno preoblikovanje in odpiranje meja za neevropske državljane.

<sup>1</sup> Evropske institucije in njene članice definirajo Zahodni Balkan kot Albanijo in nekdanjo Jugoslavijo, vendar brez Slovenije.

<sup>2</sup> IWW je samoorganizirano gibanje migrantskih delavcev, ki je nastalo leta 2007. Začelo se je v delavskem domu na Poljanski cesti v Ljubljani, in sicer zaradi nečloveških in nedostojnih razmer, v katerih so delavci prebivali. Delavski dom ni izponjeval niti osnovnih pogojev za normalno prebivanje ljudi. Sobe so bile majhne in prepolne. V nadstropju je živelo od trideset do štirideset ljudi, ki so skupaj uporabljali eno kuhinjo, dve stranišči in dve kopalnici ... Pozimi je bilo pogosto mrzlo, ker delavskega doma niso ogrevali. Ni bilo dovolj tople vode, da bi se delavci lahko oprhali, ni bilo skupnih prostorov za druženje, pogovarjanje, prijateljevanje. V hišnih redih je pisalo, da so obiski dovoljeni le do dvajsete ure (Hakimova, 2009: 68). Poleg tega so delavci doživljali nenehno represijo in poniževanje delodajalca. Ko je takšen način življenja postal nevzdržen, so se delavci uprli nadzoru. Uporniki so zahtevali minimalne pogoje: dostojno prebivališče (stanovanjska površina na osebo, število sanitarij in njihova ureditev v skladu s standardi, pobeljene sobe, vsakodnevno ogrevanje itn.), pravično najemnino (150 evrov za posteljo ali tri kvadratne metre je nesprejemljivo), pravico do zasebnosti in združevanja, pravico do avtonomnega določanja hišnega reda in lastnega življenja, priznanje pravic iz naslovov bivanja ter dela v Sloveniji, pravico do svobodnega izražanja (Nevidni delavci sveta, 2007). Upor migrantsov na Poljanski je razkril izkoriščanje in diskriminacijo migrantskih delavcev. Gibanje se je začelo širiti in drugi migrantski delavci so se začeli politično združevati in delovati. Raziskovali so in analizirali problematiko delavskih migracij v Republiki Sloveniji, predvsem na podlagi osebnih izkušenj. Zahtevali so, da se pri oblikovanju migracijske politike Republike Slovenije upoštevata glas samih migrantov in enakopravnost vseh delavcev, ne glede na to, ali imajo slovensko državljanstvo ali ne. Gibanje IWW je dobilo velikansko podporo široke javnosti. Pritisk na oblast je bil tako močan, da je tudi tedanji predsednik Republike Slovenije dr. Danilo Türk priznal, da se

nad migranti izvaja sistemska represija. O problematiki migrantskih delavcev je povedal: »Imamo problem, ki bi ga opisal kot problem človekovih pravic, in narediti moramo nekaj več in delovati precej bolj energično, da se tovrstni problemi rešijo ... « (Türk, 2012)

<sup>3</sup> Strategija ekonomskih migracij za obdobje 2010–2020, ki jo je objavilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve Republike Slovenije, je osnovna strategija za reguliranje delovnih migracij na območju Republike Slovenije. V njej se ugotavlja, da ima Evropska unija negativno rast prebivalstva in da se bo Slovenija kmalu soočila z zmanjšanjem delovne sile. Po napovedih Eurostata naj bi začelo število delovno sposobnih prebivalcev (starih od 15 do 64 let) upadati že po letu 2011. Zaradi primanjkljaja ustreznih kadrov je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve uvedlo ukrepe za spodbujanje priseljevanja glede na povpraševanje na trgu dela, pri čemer se upoštevajo demografska gibanja in potrebe gospodarstva. Zato se sklepa, da primanjkuje predvsem delovne sile za najpreprostejša dela in poklice za neindustrijski način dela. To pomeni, da Republika Slovenija podpira zaposlovanje samo tistih migrantov, ki so pripravljene opravljati fizično težka in slabo plačana dela na eni strani in visokokvalificiranih strokovnjakov na drugi.

## Praksa zaposlovanja migrantskih delavcev na območju Republike Slovenije

Prva regulacija ekonomskih migracij v Republiki Sloveniji se je začela v letih 1999/2000, in sicer s prevzemanjem evropske migracijske politike in njenim vnašanjem v slovensko pravno ureditev. Eden prvih pomembnejših zakonov, s katerim je Republika Slovenija začela regulirati delovne migracije, je Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, sprejet leta 2000 (Ur. list RS, št. 66/00). S tem zakonom se uvaja t. i. kvotni sistem. V 5. členu II. poglavja je določeno, da se v skladu z migracijsko politiko in s stanjem ter trendi na trgu dela letno določi kvota delovnih dovoljenj, s katero se omejuje število delavcev migrantov na trgu dela. Kvota namreč ne sme presegati pet odstotkov aktivnega prebivalstva Republike Slovenije (Ur. list RS, št. 66/00). S takšnim dokumentom se omejuje vstop delavcev na ozemlje Slovenije, koliko migrantov lahko prihaja v Republiko Slovenijo, pa je odvisno izključno od slovenskih oblasti oz. od njihove odločitve o številu migrantov, potrebnih na letni ravni, ki bodo zagotovili razvoj slovenskega gospodarstva. Osnovni namen takšnih selektivnih in začasnih ekonomskih migracij sta gospodarski razvoj in dobiček. To potrjuje tudi *Strategija ekonomskih migracij*,<sup>3</sup> iz katere je razvidno, da je vstop delavcev migrantov v Republiko Slovenijo zelo omejen. Pravico do dela imajo samo tisti, ki ustrezajo trgu dela, torej tisti, za katere obstaja interes, ker delovnih mest ne zapolnijo t. i. domači delavci. Ta deficitarna delovna mesta so običajno nizko kvalificirana. Za osnovni cilj sta določena hitrejša gospodarska rast in uporaba znanja za gospodarski razvoj. Zato se sklepa, da v Republiki Sloveniji primanjkuje predvsem delovne sile za najpreprostejša dela in poklice za neindustrijski način dela

(Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2010: 20–25).

Pri urejevanju migracij migrantskih delavcev se pogosto uporabljajo t. i. krožne migracije, ki so učinkovit mehanizem za selektivno vključitev migrantov tako, da ta kar najbolje zapolnjuje potrebe slovenskega trga delovne sile. Krožne migracije pomenijo neprekinjene, dolgoročne in tekoče vzorce človeške mobilnosti med državami, ki zavzemajo tisto, kar se prepozna kot enotni gospodarski prostor, sočasno pa pomeni stalno vključevanje migranta doma in v državi izseljevanja, kar običajno vključuje vrnitev in ponavljanje (Newland et al., 2008: 2). Države članice Evropske unije uvažajo delovno silo prav zaradi primanjkljaja na trgu dela, pri čemer usmerjajo delavce migrante na določena delovna mesta. Ključno vlogo pri ustvarjanju takšnega sistema, kjer je migrant omejen, diskriminiran in v nenehni negotovosti, ima država, ki jo strogo vodijo interesi (Rosenhek, 2003: 232–233).

Oseba, ki je državljani katere od držav Zahodnega Balkana, nima pravice do svobodne selitve in prebivanja na območju Evropske unije. Da bi se državljani tako imenovanih tretjih držav legalno preselili, morata obstajati točno določen razlog selitve in njeno trajanje.

V Republiki Sloveniji se migranti pogosto zaposlujejo in na tej podlagi dobivajo delovne vizume, ki so pogoj za prebivanje na območju. Pri tem je migrant odvisen od delovnega vizuma,

ki ga izda delodajalec. Povezava med vizumom in dovoljenjem za delo omogoča delodajalcu, da izkorišča delavca migranta. Mehanizem je namreč naslednji: če delavec dobi odpoved, avtomatično izgubi vizum, s čimer mu preneha pravica do prebivanja na območju Republike Slovenije. Takšna sistemska represija uvršča delavce v kategorijo ranljive delovne sile, ki je vsak dan izpostavljena grožnji deportacije.

Z vizumskim režimom države dosegajo dva cilja: na eni strani poskušajo z odpiranjem meja za tuje državljane doseči svoje politične in gospodarske interese, po drugi strani pa poskušajo z omejevanjem vstopa zagotoviti svoje varnostne interese (Neumayer, 2006: 7). Toda status legalnosti je zelo spremenljiv. Migrant lahko v vsakem trenutku izgubi svoj status in postane ilegalni migrant na ozemlju Evropske unije, pri čemer se izreče sankcija izгона. Nenehni strah pred izgubo statusa sili migranta k poslušnosti, kar je učinkovit mehanizem nadzora nad migrantskimi delavci. To pomeni, da je cilj evropske migracijske politike doseči, da status priseljencev odlikuje negotovost, pri čemer vsekakor obstajajo neomejene možnosti za izkoriščanje (Balibar, 2004: 82).

## Odgovor migrantskih delavcev na migracijsko politiko Republike Slovenije

Neizplačevanje plač, neplačevanje zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja, neplačane nadure, slabe delovne razmere, poniževanje in izkoriščanje so samo nekatere od posledic vizumskega kvotnega režima Republike Slovenije. Zelo slabe življenjske razmere in sistemska diskriminacija, s katero se srečujejo vsak dan, je migrante prisilila v samoorganizacijo in politično aktiviranost. Aktivisti IWW so skozi analize svojih vsakdanjih težav prišli do sklepa: Republika Slovenija je s svojo diskriminatorno migracijsko politiko odgovorna za slab položaj, v katerem so. Zahtevali so prenehanje izkoriščanja migrantskih delavcev, tako s strani delodajalcev kot države, zadnja pa naj odpravi vse diskriminatorske zakone, ki migrante postavljajo v negotov položaj. Vse zahteve IWW izhajajo iz spodaj navedenih izhodišč.

Zahteva IWW je prenehanje izkoriščanja z različnimi statusi in odprava odvisnosti delavca od delodajalca. Migrantski delavci morajo postati enaki z delavci držav članic Evropske unije. Tudi za migranta morajo začeti veljati vse pravice, posebno tiste, ki izhajajo iz socialnih pravic. To pomeni, da se delavske pravice začnejo spoštovati, preneha naj se s prakso nižjih plač, neizplačila plač in nadurnega dela. Od nadrejenih se zahteva, da se do delavcev obnašajo spoštljivo, brez nadlegovanja in poniževanja. Poleg tega se zahtevajo plačan dopust, malica, prevoz na delo, bolniški dopust, bonitete in vse drugo, kar po zakonu in kolektivnih pogodbah pripada vsakemu delavcu. Prav tako se zahteva odpravljanje stroškov pridobivanja vizumov in stroškov obveznega usposabljanja za delavce. Delavski domovi imajo zelo pomembno vlogo pri zatiranju migrantskih delavcev. Kot je že zgoraj povedano, se v delavskih domovih ljudje ne počutijo svobodne zaradi pravil, ki jih nalagajo upravitelji delavskih domov. Poleg tega režima pa so problem tudi nehigienske razmere, v katerih živijo delavci. Aktivisti IWW zahtevajo, da se preneha s prakso neprikazovanja stroškov za stanovanje na plačilnih listah. Tako bi bilo omogočeno, da delavci svobodno razpolagajo z lastnim denarjem in samostojno odločajo, ali želijo živeti v delavskem domu ali v drugem stanovanju. Prav tako se zahteva pravica do pridružitve družine in pravica do intimnosti. Treba je razumeti, da delavski dom ni nikakršna začasna institucija, ampak objekt, v katerem nekateri ljudje preživijo daljše obdobje in da morajo biti tem ljudem zagotovljeni

<sup>4</sup> Marca leta 2010 se je enajst delavcev kočevskega podjetja Prenova, d. o. o., katerega lastnik je Zoran Perkovič, odločilo za gladovno stavko. Delodajalec jim petnajst mesecev ni izplačal plač, dobivali so le nekaj evrov na mesec, kar naj bi zadoščalo za golo preživetje. Od 110 delavcev, ki so bili zaposleni pri podjetju, jih je na koncu ostalo le enajst, preostali so se brez plačila vrnili v matično državo. Dodatna težava »kočevskih« delavcev je bila korupcija v lokalnem okolju: kljub pritožbam na inšpekcijo in policijo se ni zgodilo nič, saj je imel lastnik podjetja zgrajeno močno mrežo poznanstev.

enaki pogoji, kot jih imajo vsi drugi ljudje. Treba je spoštovati mnenja in stališča delavcev. Ne glede na to, kako dobri so nameni, lahko rezultati prinesejo več škode kakor koristi, če se ne spoštujejo potrebe in interesi delavcev samih (Nevidni delavci sveta, 2008b).

Delovanje aktivistov IWW lahko razumemo kot poskus destabilizacije migracijske politike Republike Slovenije in njene vsakdanje hierarhizacije pravic. Politične in pravne konstrukcije delitve na notranje, »dobre državljane« in »zunanje sovražnike« aktivisti IWW ne sprejemajo in zahtevajo, da se za delavce uničujoča kontinuirana produkcija pravnih statusov končno preneha.

Prav zaradi takšnih in podobnih pobud je Yann Molier Boutang razvil koncept »avtonomije migracij«, s katerim poudarja, da sta v procesu migracije pglavitna dejavnika želja in odločenost migranta, da gre čez mejo, česar mu ne morejo preprečiti nikakršne administrativne ovire: »[...] emigraciji (se) lahko postavimo po robu z represivnimi sredstvi, lahko zahtevamo vrnitev migrantov, vendar pa tokov migracij v nobenem primeru ne moremo odpreti ali zaustaviti v skladu z nekim načrtom ali predvidevanjem« (Boutang v Bojadžijev, 2009: 133). Mezzadra (2010) definira avtonomijo priseljencev kot migracijska gibanja, konflikte pa v smislu prednostnih nalog subjektivne prakse, želje, pričakovanja in obnašanja priseljencev. Vendar takšno stališče ne pomeni romantiziranja migracij, ker je vedno treba upoštevati dvoumnosti teh subjektivnih praks in obnašanja.

## Boj migrantov: primer delavcev iz Kočevja

Odkar se je začela finančna kriza, je bilo na območju Evropske unije prizadetih na tisoče migrantov. Kriza je izgovor za še večjo represijo nad migranti. Odpuščanje, zniževanje plač in deportacija so samo nekatere od posledic finančne krize: »Da bi se izčistilo trg dela, se uvaja institucionalni rasizem, ilegalizacijo in kriminalizacijo, ki proizvajajo naraščajoče napetosti med segmenti delovne sile ... Migrantom nenehno grozi izgon.« (Mreža Frasanito, 2009: 110) Migranti močnejše občutijo posledice finančne krize, ker pogosto niso vključeni v državo blaginje, kar pomeni, da nimajo pravice do brezplačnega zdravstvenega zavarovanja, nadomestila za brezposelnost in drugih oblik pomoči, ki jih ponuja država.

Položaj migrantskih delavcev na območju Republike Slovenije nikoli ni bil enak položaju državljanov Republike Slovenije. Od samega začetka uvajanja tako imenovanih »krožnih migracij« so migranti sistemsko diskriminirani, izkoriščani in odrinjeni na rob družbe. Njihov položaj se je s finančno krizo še poslabšal. Kriza je bila izgovor za delodajalce, da ob hkratnem uvajanju daljšega delovnega časa niso izplačevali plač. Prav zato so se delavci iz Kočevja odločili z gladovno stavko opozoriti javnost na svoj problem.<sup>4</sup> Delavci so poudarjali, da je država tista, ki vzpostavlja institucionalne okvire diskriminacije delavcev migrantov, ter da delavci in delodajalci ne vstopajo v pogodbeno razmerje kot enakopravni, kar je posledica obstoječega vizumskega režima. Obtožili so slovensko oblast, da s svojimi zakoni in njihovim izpolnjevanjem podpira režim suženjstva v Sloveniji. Zato so od Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve ter od slovenske vlade zahtevali prevzem odgovornosti za njihov položaj. Če je država s svojim vizumskim režimom odgovorna za razmere, v katerih delavci živijo in delajo, ter za njihovo majhno pogajalsko moč, potem naj poplača dolgove delodajalcev in se sama ukvarja



<sup>5</sup> Viza za budućnost« je eden od instrumentov samoorganizacije delavcev. Oddajo so štiri leta pripravljali aktivisti IWW, naravnana pa je bila izrazito akcijsko. Oddaja še vedno obstaja, vendar je od marca 2012 ne ustvarjajo več aktivisti IWW, temveč ekipa Radia Študent, kjer je oddaja ves čas tudi gostovala, metodologija ustvarjanja oddaje pa se je občutno spremenila.

z delodajalci neplačniki. Od ministrstva in vlade so zahtevali takojšnji začetek postopka za spremembo Zakona o zaposlovanju in delu tujcev, s katerimi bi bil sistem odvisnosti delavcev od delodajalcev prekinjen in ki bi ustvarile dejansko enakopravnost migrantskih delavcev (Nevidni delavci sveta, 2010a).

Na pogajanjih je bil delavski predlog zavrnjen, namesto tega pa jim je bila ponujena pomoč vlade pri pridobitvi osebnega delovnega dovoljenja, pri iskanju novega delodajalca in pri pridobitvi pomoči Rdečega križa. Ponudili so jim tudi minimalno nadomestilo za brezposelnost, ki se je dodeljevalo samo izjemoma, saj takrat migrantski delavci iz Bosne in Hercegovine te pravice niso imeli. To je zadostovalo za prekinitev gladovne stavke, s čimer je bil protest končan.

Protest ni prinesel tistega, kar so zahtevali delavci, tj. prevzema dolgov delodajalcev s strani države. Čeprav prvotni cilj ni bil dosežen, pa je treba akcijo obravnavati kot uspešno. Aktivisti gibanja so na svoji spletni strani v zvezi s protestom zapisali:

[...] Antikapitalistično delovanje razumemo kot ekspanziven projekt reappropriacije kot samodoločnosti, kot definiranje in uveljavljanje oblik družbe blaginje, neodvisnih od gospostva kapitala in s tem odnosa delo-kapital. Drame stavkajočih, mobilizacije v njihovo podporo in zaključka stavke zato ne razumemo kot še en dokaz vsemogočnosti oblasti in kapitala, ki naj sproži vesplošno moralno ogorčenje in nekakšno spontano revolucijo. Razumemo jo kot prispevek k vednosti in metodologiji radikalne transformacije sveta, ki oblast kapitala kompostira tako, da dolbe ekspanzivne prostore svobode in zagotovljenega dohodka. Kot nova naskočišča in nove priložnosti za napredovanje projekta osvoboditve postfordističnega proletariata (Nevidni delavci sveta, 2010b).

Slovenski mediji so bili po zgoraj opisanem primeru preplavljeni z novicami, povezanimi z življenjem in delom delavcev migrantov. To se je dogajalo tudi prej, vendar sta bila tokratno poročanje in slika, ki so jo mediji risali, nekoliko drugačna kot prej: delavci migranti so skupaj z drugimi aktivisti poskušali zavzeti ministrstvo. Z delovanjem IWW je bilo prekinjeno ignoriranje migrantskih delavcev v Sloveniji, slovenska oblast pa je dobila spodbudo za uvedbo sprememb na tem področju. Pod pritiskom delavcev migrantov, medijev, civilne družbe in gibanja je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve spremenilo Zakon o zaposlovanju in delu tujcev. Ena poglobitvenih sprememb je odprava določila, po katerem je moral delavec za pridobitev osebnega delovnega dovoljenja neprekinjeno delati dve leti pri istem delodajalcu. V skladu z novim zakonom mora delavec migrant za pridobitev osebnega delovnega dovoljenja delati 20 mesecev pri katerem koli delodajalcu (Uradni list RS, št. 26/2011). Uradno stališče Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve je, da je s tem problem migrantskih delavcev rešen v celoti in da se tako odpravlja napaka iz preteklosti, ki je postavljala migrantske delavce v podrejen položaj. Takšni spremembi zakona aktivisti IWW nasprotujejo, saj menijo, da sprememba ne prinaša novega stanja, ampak zgolj ohranjanje obstoječe. O novi zakonodaji so kritično večkrat govorili v oddaji »Viza za budućnost«, <sup>5</sup> slišali pa smo tudi stališča aktivistov gibanja, ki menijo, da novi zakon temelji na istem konceptu odvisnosti kot prejšnji: razlika je zgolj ta, da po novem zakonu delavec ni odvisen od enega delodajalca, ampak od več. Edino resnično izenačitev pravic migrantskih delavcev s pravicami delavcev iz Evropske unije bi po njihovem mnenju predstavljala nemudna (tj. ob vstopu v državo) dodelitev osebnega delovnega dovoljenja vsakemu migrantskemu delavcu, ki je zaposlen v Republiki Sloveniji, kar se pa ni zgodilo (Radio Študent, 2010).

V zakon je vpisana tudi pravna podlaga za oblikovanje Pravilnika o nastanitvi tujcev. Pravilnik določa, da mora delodajalec delavcu zagotoviti minimalne bivalne standarde. Nekateri od teh so: prostori morajo biti toplotno izolirani, dobro vzdrževani, osebi mora biti za spanje zagotovljenih najmanj šest kvadratnih metrov itn. (Ur. list RS, št. 71/2011).

Z uvedbo nadzora nad prostorom bivanja delavcev migrantov (pri čemer se seveda postavlja vprašanje, kdo bi bil v resnici nadzorovan, delodajalci ali delavci), je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve želelo urediti pogoje migrantskih delavcev. Aktivisti IWW s takim pravilnikom niso zadovoljni, saj menijo, da je urejanje življenjskega prostora migranta diskriminatorno. Uredba je namreč strogo namenjena delavcem migrantom, zato so postavljeni v posebno skupino. Medtem ko državljani članic Evropske unije nimajo točno določenih pogojev za bivanje, ampak se lahko svobodno odločajo, kje želijo živeti in kaj jim najbolj ustreza, pa oblast priseljenecem določa, kako si morajo urediti svoj življenjski prostor. Zato menijo, da ureditve življenjskega prostora ni mogoče jemati za sprejemljivo rešitev in da je potrebna taka ureditev, pri kateri bi najemodajalec podpisal pogodbo z vsakim delavcem, najemnina pa bi bila prikazana na plačilnem listu (Radio Študent, 2010).

## Sklep

V prispevku smo navedli zgolj nekatere od metod, ki so jih pri svojem delovanju uporabljali aktivisti IWW. Postali so pomemben subjekt, avtonomno organizirano oz. samoorganizirano delavsko gibanje, katerega delovanja vsekakor ne moremo prezreti. V javnosti se je problematika izkoriščanja migrantskih delavcev razkrila v vseh svojih razsežnostih. Na pravnem področju je prišlo do majhnih, vendar pomembnih sprememb: delavcu je prvič omogočeno zamenjati delodajalca, kar je dobra podlaga za nadaljevanje boja za širitev in poglobitev današnjega državljanstva v Republiki Sloveniji in Evropski uniji.

Na primeru Nevidnih delavcev sveta vidimo, da so migracije postale resnično družbeno gibanje, ki ga je zaradi svoje avtonomije čedalje težje ignorirati. Migranti vse glasneje zahtevajo prepoznavanje svojih pravic in vključitev zahtev v migracijsko politiko Evropske unije. Zahtevajo »droit de cité«, tj. pravico do vključitve v državljanstvo in njegovo oblikovanje (Balibar, 2004: 30–50). To je nov koncept državljanstva, ki ustvarja novo vrsto pravic in ki temelji na izkušnjah, ki so zunaj normativnih in institucionalnih definicij države in njenih predpisov (Holston v Isin, 2002: 265).

## Literatura

- BALIBAR, E. (2004): *We, the people of Europe?: Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton, Oxford, Princeton University Press.
- BOADŽIJEV, M. (2009): Boji migracij in gibanje za globalno pravičnost. *Časopis za kritiko znanosti* 238: 133–137. Ljubljana, Študentska založba.
- HAKIMOVA, A. (2009): Od delavca do delavca, za boljše življenje. Intervju z Arminom Salihovićem, aktivistom Nevidnih delavcev sveta. *Časopis za kritiko znanosti* 238: 66–77. Ljubljana, Študentska založba.
- ISIN, E. F. (2002): *Being political: genealogies of citizenship*. Minneapolis, London, University of Minnesota Press.
- KURNIK, A. (2009): Aktivistična raziskava, biosindikalizem in subjektiviteta migrantskih delavcev. *Časopis za kritiko znanosti* 238: 53–65. Ljubljana, Študentska založba.

- MEZZADRA, S. (2007): *Living in Transition: Toward a Heterolingual Theory of the Multitude*. Dostopno prek: <http://eipcp.net/transversal/1107/mezzadra/en> (25. marec 2011).
- MEZZADRA, S. (2010): *The Gaze of Autonomy. Capitalism, Migration and Social Struggle*. Dostopno prek: [http://www.mcrg.ac.in/Development/draft\\_Symposium/Sandro.pdf](http://www.mcrg.ac.in/Development/draft_Symposium/Sandro.pdf) (1. julij 2011).
- MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO IN SOCIALNE ZADEVE (2010): *Strategija ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020*. Dostopno prek: [http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti\\_\\_pdf/Strategija\\_ekonomskih\\_migracij-2010-2020.pdf](http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/Strategija_ekonomskih_migracij-2010-2020.pdf) (1. februar 2011).
- MREŽA FRASSANITO (2009): Kakšna kriza? *Časopis za kritiko znanosti* 238: 110–119. Ljubljana, Študentska založba.
- NEUMAYER, E. (2006): *Unequal access to foreign spaces: how states use visa restrictions to regulate mobility in a globalized world*. London, LSE Research Online.
- NEVIDNI DELAVCI SVETA (2007): *Zahteve stanovalcev delavskega doma na Poljanski*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Zahteve-stanovalcev-delavskega> (11. december 2012).
- NEVIDNI DELAVCI SVETA (2008a): *Komunike IWW (Odgovor na stališča Lidije Jerkič iz SKEI)*. Dostopno prek: <http://njetwork.org/Komunike-IWW-Odgovor-na-stalisca> (11. december 2012).
- NEVIDNI DELAVCI SVETA (2008b): *Ishodišta i zahtjeve IWW*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Ishodista-i-zahtjeve-IWW> (11. december 2012).
- NEVIDNI DELAVCI SVETA (2010a): *Poziv ministru za delo, družino in socialne zadeve Ivanu Svetliku in Vladi RS*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Poziv-Ministru-za-delo-druzino-in> (14. april 2011).
- NEVIDNI DELAVCI SVETA (2010b): *Izjava IWW in SC Rog po koncu stavke delavcev kočevske Prenove*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Izjava-IWW-in-SC-Rog-po-koncu> (26. februar 2011).
- NEWLAND, K., RANNVEIG, A. in TERRAZAS, A. (2008): *Learning by doing: Experiences of Circular Migration*. Dostopno prek: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Insight-IGC-Sept08.pdf> (4. marec 2011).
- PI. K. (2012): Türk: problematika migrantskih delavcev je nacionalna sramota. *Delo*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/turk-problematika-migrantskih-delavcev-je-nacionalna-sramota.html> (11. december 2012).
- PRAVILNIK O DOLOČITVI MINIMALNIH STANDARDOV ZA NASTAVITEV TUJCEV, KI SO ZAPOSLENI ALI DELAJO V REPUBLIKI SLOVENIJI**. Uradni list RS št. 71/2011.
- RADIO ŠTUDENT (2010): *Viza za budućnost, 50. oddaja*. Dostopno prek: <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=23844> (1. april 2011).
- ROSENHEK, Z. (2003): The Political Dynamics of a Segmented Labour Market: Palestinian Citizens, Palestinians from the Occupied Territories and Migrant Workers in Israel. *Acta Sociologica* 46(3). Dostopno prek: <http://asj.sagepub.com/content/46/3/231> (3. april 2011).
- ZAKON O DRŽAVLJANSTVU REPUBLIKE SLOVENIJE (ZDRS-UPB2)**. Uradni list RS št. 24/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=79103#!/Zakon-o-drzavljanstvu-Republike-Slovenije-%28uradno-precisceno-besedilo%29-%28ZDRS-UPB2%29> (11. december 2012).
- ZAKON O SPREMEMBAH IN DOPOLNITVAH STANOVANJSKEGA ZAKONA (Z1A)**. Uradni list RS št. 57/2008. Dostopno prek: <http://www.uradnilist.si/1/objava.jsp?urlid=200857&stevilka=2415> (3. marec 2011).
- ZAKON O ZAPOSLOVANJU IN DELU TUJCEV (ZZDT)**. Uradni list RS št. 66/00. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=26854> (15. maj 2011).
- ZAKON O ZAPOSLOVANJU IN DELU TUJCEV (ZZDT-UPB2)**. Uradni list RS št. 76/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=81988> (14. maj 2011).
- ZAKON O ZAPOSLOVANJU IN DELU TUJCEV (ZZST-1)**. Uradni list RS št. 26/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=103052> (23. maj 2011).



## Nevidni delavci sveta kot avtonomni prostor organiziranja migrantskih delavcev

Prispevek na primeru položaja migrantskih delavcev v Sloveniji obravnava vprašanje izključujoče in hierarhizirajoče narave državljanstva, pri čemer na migrantske delavce ne gleda kot na pasivne objekte, ampak kot na subjekte, ki izzivajo obstoječe videnje državljanstva in zahtevajo poglobitev in razširitev državljskih pravic. Delovne migracije v Sloveniji so definirane na podlagi strateških dokumentov, ki urejajo t. i. sekundarni trg dela, hkrati pa ustvarjajo tisto, čemur Etienne Balibar pravi evropski rasizem. Ta je spodbudil migrantske delavce v Sloveniji, da so se organizirali v gibanje Nevidni delavci sveta (IWW), ki ga lahko razumemo kot upor proti obstoječemu vizumskemu režimu. Delavci migranti so s svojim bojem za razširitev polja svobode in destabilizacijo omejevalne migracijske politike postali pomemben del družbene realnosti. Besedilo med drugim obravnava tudi trajna inčasna orodja in metodologije, ki jih aktivisti gibanja, ki je postalo pomemben avtonomni subjekt, katerega delovanja ne moremo prezreti, uporabljajo za organizacijo svojega boja.

Ključne besede: migracije, Nevidni delavci sveta, državljanske pravice, migrantski delavci.

*Irina Vinčič je magistrica politologije in aktivistka gibanja Nevidni delavci sveta. Sodelovala je na različnih srečanjih in okroglih mizah, ki so jih organizirala lokalna in evropska gibanja, nevladne organizacije in raziskovalni kolektivi. Dela kot novinarka in prostovoljka v različnih nevladnih organizacijah. (irinavincic83@yahoo.com)*

## Nadaljevanje politike z drugimi sredstvi

Neofašistični grafiti in street art na Slovenskem

Članek analizira grafitarsko in street art produkcijo skrajnih desničarskih skupin na Slovenskem. Klasifikaciji glavnih tem in identificiranju skupin avtorjev sledi kritična analiza. Tovrstno produkcijo je mogoče razumeti vzdolž osi moderni–postmoderni fašizem. Moderni fašizem je neposreden, izključevalen, napadalen, postmoderni pa je še nevarnejši, saj je videti inkluziven, spravljiv, njegova dikcija deluje povezovalno. Njun končni cilj je seveda isti: hierarhična, avtoritarna, etnično in kulturno homogena in korporativno urejena družba. Sklepna ugotovitev je, da gre pri sovražnem govoru na stenah in v tistem v dominantnih institucijah za isti diskurz, pravzaprav za nadaljevanje iste politike z drugimi sredstvi. Nič, kar ni bilo izraženo z grafiti, ni bilo prej že z govornic dominantne politike. Na koncu članka so nanizani primeri »dekontaminacije« javnih površin, torej odstranjevanja ekstremističnih grafitov in street arta ali njihovega kreativnega subvertiranja.

Ključne besede: grafiti, street-art, neonacizem, šovinizem, urbane subkulture, antifašizem, Slovenija.

*Mitja Velikonja je redni profesor za področje kulturologije na Oddelku za kulturologijo in predstojnik Centra za preučevanje kulture in religije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Je avtor šestih knjig in soavtor še ene ter več deset poglavij in člankov v slovenskih in tujih zbornikih in družboslovnih revijah. Gostujoči profesor na Jagielonski univerzi v Krakovu (2002, 2003) in na Columbia University v New Yorku (2009) ter Fulbrightov gostujoči raziskovalec na Rosemont College v Philadelphiji (2004/2005) in na Nizozemskem inštitutu za družboslovje in humanistiko v Wassenaarju (NIAS, 2012). (mitja.velikonja@fdu.uni-lj.si)*

move away from the dominant moralizing discourse which tackles the emergence of fascistic and hateful discursive practices uncritically and in a politically neutral manner, and then offer an alternative view of the paradox between the freedom of expression and the regulation of hate speech. First, I concentrate on the performative functioning of words that injure and the question of how to subvert this discursive subjection that the hate speaker is seeking to constitute in a way that will enable the critical agency of the one injured. Butler's post-structuralist view on the performance of discursive acts reveals potential sites and possibilities for critical agency. With her critical analysis of moderate consensus politics, Mouffe identifies the narrowing of the political space for articulation of antagonistic relations in society as the effect of the dominant post-political rationality. At the end I come to the conclusion that generating open discursive spaces is of crucial importance for the facilitation of critical subversion of hateful contents and restoring a state of normality.

Keywords: linguistic vulnerability, freedom of expression, hate speech, consensus, critical agency.

*Alen Toplišek has an LLM in International Development Law and Human Rights from the University of Warwick and now he is doing a PhD in political theory at Queen Mary College, University of London. Every month, he writes for a collaborative blog Refleksije, and from time to time he also interviews critical thinkers for Mladina magazine. (alen.toplisek@gmail.com)*

102–109 Irina Vinčič

### Invisible Workers of the World as an Autonomous Space of Migrant Workers

The case of migrant workers in Slovenia is the basis for this article which deals with the question of exclusivity and the hierarchical nature of citizenship. Migrant workers are not seen as passive objects, but as entities that challenge the existing definition of citizenship and demand the expansion of civil rights. Labour migration in Slovenia is defined on the basis of strategic documents governing the so-called secondary labor market, at

the same time creating what Etienne Balibar calls real European racism. This has galvanized migrant workers in Slovenia to organize in a movement called Invisible Workers of the World (IWW), which can be seen as a revolt against the current visa regime. With their struggle to expand freedoms and destabilize restrictive migration policies, migrant workers have become an important part of social reality. This article also deals with both the permanent and temporary tools and the methodologies being used by activists of the movement to organize their struggle. The IWW movement itself has become an important autonomous entity whose activity cannot be ignored.

Keywords: migration, Invisible Workers of the World, citizenship rights, migrant workers.

*Irina Vinčič holds a Master of Political Science and is a activist of the Invisible Workers of the World movement. She has participated in various meetings and round tables, which were organized by the local and the European movements, non-governmental organizations and research collectives. She works as a journalist and as a volunteer at various non-governmental organizations. (irinavinicic83@yahoo.com)*

116–126 Mitja Velikonja

### The Continuation of Politics by Other Means

Neo-Fascist Graffiti and Street Art in Slovenia

This article analyses graffiti and street-art production by extreme right-wing groups in Slovenia. Classification of the main topics and identification of groups of authors is followed by a critical analysis. This production can be understood along the line of modern–postmodern fascism. Modern fascism is direct, exclusive, aggressive, while the postmodern one is even more dangerous, because it looks inclusive, conciliatory, and its language seems integrative. However, their final goal is identical: hierarchical, authoritarian, ethnically and culturally homogenous and corporative society. The basic finding of the study is that hate-speech on the walls and the policies of dominant institutions are basically the same, so we can speak about the continuation of the same